

คุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย โรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน สังกัดกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข

ปาริตา บุญนาค

สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี 11000

ผู้รับผิดชอบบทความ: b_parida@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษากาตคักขวงนี้มืวัดลู่ประสงค้เพื่อประเมินคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย และอธิบายคุณลักษณะส่วนบุคคลและปัจจัยที่เกี่ยวกับการจ้างงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทยที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน ตัวอย่างเป็นผู้ช่วยแพทย์แผนไทย ที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน จำนวน 63 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและการอภิปรายกลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและการสรุปเนื้อหาสำคัญ ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 58.70 เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 43 ปี มีรายได้เฉลี่ย 19,000 บาท และร้อยละ 46.03 มีรายได้ 20,001–26,000 บาท โดยมีลักษณะการจ้างงานแบบส่วนแบ่งตามจำนวนผู้รับบริการ คุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทยโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ย 66.65 โดยด้านความผูกพันกับหน่วยงาน มีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุดในขณะที่ด้านการควบคุมในที่ทำงานมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด ทั้งนี้พบว่าผู้ช่วยแพทย์แผนไทยมีปัญหาสุขภาพ อาการปวดเกร็งกล้ามเนื้อ บริเวณต้นคอ หัวไหล่รวมถึงบ่าทั้ง 2 ข้าง และปวดหลังส่วนล่าง และมากกว่าร้อยละ 90 มีสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลในระบบบัตรทอง จากผลการศึกษาก็งมีข้อเสนอแนะว่าควรมีนโยบายกำหนดเวลาให้ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยพัก ก่อนให้บริการนวดผู้รับบริการคนต่อไปอย่างน้อย 5–10 นาที เพื่อพักเปลี่ยนอิริยาบถผ่อนคลายกล้ามเนื้อ และควรเปิดโอกาสให้ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยได้มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ ของหน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้ช่วยแพทย์แผนไทย ซึ่งจะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานต่อไป

คำสำคัญ: คุณภาพชีวิตการทำงาน, ผู้ช่วยแพทย์แผนไทย, โรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน

Quality of Working Life of Thai Traditional Medicine Assistants, in Thai Traditional and Integrated Medicine Hospital under the Department of Thai Traditional and Alternative Medicine, Ministry of Public Health

Parida Boonnak

The Institution of Thai Traditional Medicine, Department for Thai Traditional and Alternative Medicine, Ministry of Public Health, Nonthaburi 11000

Corresponding author: b_parida@hotmail.com

Abstract

The purpose of this cross-sectional study was to examine the Quality of Work Life (QOWL) and related factors among Thai traditional medicine assistants in Thai Traditional and Integrated Medicine Hospital. The samples were 63 Thai traditional medicine assistants (TTMA). Data collection was done through interviewing, a questionnaire and focus groups. The data were analyzed by using descriptive statistics and summary of the focus group discussion information. Almost 60% of the subjects were females with an average age of 43. Their average income was 19,000 baht per month and over 46.03% were between 20,001 and 26,000 baht. The findings revealed that the percentage-mean score of overall QOWL was 66.65% regarded as moderate level. Percentage-mean score in the commitment to the organization was highest while the control at work aspect was lowest. It was found that TTMA had health problems, neck muscle pain, shoulder pain, and lower back pain. More than 90% rely on medical care welfare from their gold card scheme. The study's findings lead to recommendations that administrators should have a policy of setting a break time for Thai traditional medicine assistants about 5–10 minutes between patients so that they can relax and reduce their chances of suffering muscle spasms. Furthermore, Thai traditional medicine assistants should be involved in the organization's process of decision-making on issues related to them which will improve their quality of working life.

Key words: quality of working life, Thai traditional medicine assistants, Thai traditional and integrated medicine hospital

บทนำ

ผู้ช่วยแพทย์แผนไทย เป็นบุคลากรสำคัญในการขับเคลื่อนบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยโดยรวม เป็นผู้ผ่านการอบรมด้านการนวดแผนไทยจากสถาบันที่ได้รับการรับรองจากสภาการแพทย์แผนไทย มีหน้าที่ทำหัตถการนวดรักษาตามแผนการรักษาของแพทย์แผนไทย ภายใต้การควบคุมของแพทย์แผนไทย และจากนโยบายสนับสนุนภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาติในการดูแลสุขภาพและการส่งเสริมการนวดไทยของภาครัฐ

^[1] ทำให้ผู้ใช้บริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทย โดยเฉพาะการนวดมีจำนวนมากขึ้นอย่างก้าวกระโดด จากสถิติของฐานข้อมูล Health Data Center (HDC)^[2] ของกระทรวงสาธารณสุขพบว่า ในปี พ.ศ. 2558–2560 มีผู้รับบริการนวด จำนวน 4,999,229 ครั้ง 6,952,091 ครั้ง และ 8,788,186 ครั้ง ตามลำดับ ส่งผลให้ผู้ช่วยแพทย์แผนไทย มีภาระงานที่จะต้องทำหัตถการนวดรักษาตามแผนการรักษา ซึ่งการนวดรักษาเป็นการใช้ร่างกายของผู้นวดเป็นเครื่องมือในการ

รักษาอาการของผู้รับบริการ อีกทั้งการให้บริการ นวดรักษาแผนไทยในสถานบริการภาครัฐ ไม่มีวันหยุด ทำให้เกิดความกดดันจากจำนวนผู้ป่วย และมีเวลาพักในช่วงการนวดผู้ป่วยแต่ละรายไม่มากนัก โดยผู้ช่วยแพทย์แผนไทยคนหนึ่ง ๆ อาจให้บริการนวดรักษาผู้รับบริการถึง 6-7 รายต่อวัน ผู้ป่วยแต่ละรายใช้เวลาขนาดประมาณ 1 ชั่วโมงด้วยบริบทของงานที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ประเด็นคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทยเป็นสิ่งควรคำนึงถึง

คุณภาพชีวิตการทำงาน เป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่องาน เป็นความพึงพอใจในการทำงาน การมีความสุขในการทำงาน และการมีสุขภาพจิตที่ดีได้รับประสบการณ์ในการทำงาน ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพของบุคคลและองค์กร ซึ่งการทำงานก็เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้และตอบสนองความต้องการพื้นฐานคุณภาพชีวิตการทำงานจึงเป็นคุณลักษณะของการที่บุคคลมีการทำงานที่ทำให้ชีวิตมีคุณค่า หรือมีการทำงานที่ทำให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดีตามการยอมรับของสังคม เป็นการผสมผสานระหว่างงานกับชีวิต Easton และ Van^[3] ได้จำแนกคุณภาพชีวิตการทำงาน (quality of work life) ออกเป็น 7 มิติ ได้แก่ (1) ความเป็นอยู่ทั่วไป (2) ความสมดุลของชีวิตและการทำงาน (3) ความพึงพอใจในงาน (4) การควบคุมในที่ทำงาน (5) สภาพการทำงาน (6) ความเครียดในการทำงาน และ (7) ความผูกพันกับหน่วยงาน แต่ละมิติต่างก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้งกันและผูกพันไปตามบริบทของที่ทำงาน รวมถึงความแตกต่างในระดับบุคคลด้วยการศึกษาที่ผ่านมามีปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตการทำงาน เช่น เพศ^[4-5] อายุ^[6-9] รายได้^[6,9] ระยะเวลาการทำงาน^[5,7-10] อายุงาน^[6,11] และลักษณะการจ้างงาน^[4,11]

โรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน เป็นหน่วยงานสังกัดกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข มีบทบาทที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การให้บริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยในเขตกรุงเทพมหานคร ซึ่งครอบคลุมทั้ง 4 มิติทางสุขภาพ คือ การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสมรรถภาพ โดยใช้ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยในการดูแลสุขภาพประชาชน ซึ่งจำเป็นต้องใช้บุคลากรผู้มีความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ช่วยแพทย์แผนไทย พลังสำคัญในการขับเคลื่อนโรงพยาบาลและระบบบริการสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยเนื่องจากเป็นผู้ทำหน้าที่จัดการนวดรักษาให้ผู้มารับบริการดังกล่าวซึ่งจำเป็นต้องใช้แรงแขนทั้งสองข้าง กดไปตามจุดนวด และลงน้ำหนักนวดไปตามแนวกล้ามเนื้อ ตามอาการของผู้รับบริการ กล่าวคือใช้ร่างกายตนเองเป็นเครื่องมือในการบำบัดรักษาซึ่งมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย การศึกษาที่ผ่านมาได้มีการศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคลากรทางสุขภาพ เช่น พยาบาลวิชาชีพ^[6-7,12] บุคลากรในโรงพยาบาลของรัฐ^[8] และเอกชน^[11,13] การศึกษาคุณภาพชีวิตของบุคลากรด้านการแพทย์แผนไทยยังพบไม่มากนักโดยเฉพาะในกลุ่มผู้ช่วยแพทย์แผนไทย ผู้บริหารโรงพยาบาลตระหนักถึงความสำคัญของบุคลากรผนวกกับผู้วิจัยมีความสนใจในเรื่องดังกล่าว จึงนำมาสู่การศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทยโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน เพื่อประเมินคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย และอธิบายคุณลักษณะส่วนบุคคลและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทยที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและ

การแพทย์ผสมผสานเป็นข้อมูลสำหรับนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทยต่อไป

ระเบียบวิธีศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบภาคตัดขวางผ่านการรับรองจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล COA.NO. MUPH 2018-003 มีกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ช่วยแพทย์แผนไทยที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน กรุงเทพมหานคร และสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย โดยลงนามในเอกสารยินยอมตน จำนวน 63 คน

วิธีการศึกษา

เครื่องมือการวิจัยในการวัดวิธีเชิงปริมาณใช้แบบสอบถาม และวิธีเชิงคุณภาพใช้แนวคำถามในการอภิปรายกลุ่ม มีดังนี้

แบบสอบถาม ได้ดัดแปลงข้อคำถามจากแบบประเมินคุณภาพชีวิตการทำงานของนายปรเมศร์ ศิริสวัสดิ์^[14] ชื่อ WRQoL-2 Scale-Thai ซึ่งแปลมาจากแบบประเมินคุณภาพชีวิตการทำงาน (quality of work life) ชื่อ “WRQoL-2” ของ Easton และ Van^[3] การตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (content validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน และหาค่าความเชื่อมั่น (reliability) โดยการนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (try out) กับผู้ช่วยแพทย์แผนไทย ที่มีลักษณะคล้ายกับตัวอย่าง จำนวน 30 คน นำมาหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้วิเคราะห์ความสอดคล้องภายในด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค มีค่าความเชื่อมั่น Cronbach’s alpha coefficient = 0.721

แบบสอบถามมี 3 ส่วน: ส่วนที่ 1 ปัจจัยส่วน

บุคคลและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจ้างงาน ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส รายได้ หน่วยงานที่ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยปฏิบัติงาน ลักษณะการจ้างงาน อายุงาน และระยะเวลาการทำงาน มีข้อคำถามจำนวน 9 ข้อ เป็นแบบเติมข้อความสั้น ๆ และแบบให้ตอบเลือกตามตัวเลือกที่กำหนด ส่วนที่ 2 คุณภาพชีวิตการทำงาน มีคำถามจำนวน 30 ข้อ ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ ความเป็นอยู่ทั่วไป (7 ข้อ) ความสมดุลของชีวิตและการทำงาน (4 ข้อ) ความพึงพอใจในงาน (2 ข้อ) การควบคุมในที่ทำงาน (4 ข้อ) สภาพการทำงาน (3 ข้อ) ความเครียดในที่ทำงาน (4 ข้อ) และความผูกพันกับหน่วยงาน (6 ข้อ) ข้อคำถามจะมีข้อคำถามเชิงบวกและเชิงลบ ลักษณะเป็นมาตราประเมินค่า 4 ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง (4) ถึงไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (1) ในข้อคำถามเชิงบวก สำหรับข้อคำถามเชิงลบให้คะแนนกลับกัน การตีความกำหนดให้คะแนนรายด้านมีค่าระหว่าง 0-100 คะแนน สำหรับคะแนนคุณภาพชีวิตการทำงานนำคะแนนรายด้านมารวมกันหารด้วยจำนวนด้าน โดยคะแนนเฉลี่ยรายด้านและคุณภาพชีวิตการทำงานโดยรวม ตีความเป็น 3 ระดับ คือ มาก (80-100) ปานกลาง (60-79) และน้อย (< 60) วิธีการเก็บข้อมูลผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามที่กำหนด

แนวคำถามในการอภิปรายกลุ่ม ใช้สำหรับการอภิปรายกลุ่ม (focus group discussion) มีร่างคำถาม ใน 4 ประเด็น เกี่ยวกับ 1) รูปแบบการจ้างงานและรายได้ 2) สวัสดิการที่ได้รับ 3) โอกาสบาดเจ็บ/โรคจากการทำงาน และ 4) การได้รับบาดเจ็บ/โรคจากการทำงาน และ 5) แนวทางในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย จัดการอภิปรายกลุ่ม 2 ครั้ง ครั้งละ 6 คน ครั้งแรกเป็นผู้ที่ทำงานไม่เกิน 3 ปี และครั้งที่ 2 เป็นผู้ที่ทำงานมากกว่า 3 ปีขึ้นไป

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณใช้โปรแกรม SPSS Statistics version 18.0 ในการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา สำหรับการอภิปรายกลุ่ม ใช้การสรุปเนื้อหาสำคัญนำเสนอเป็นข้อความเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา

จากการเก็บข้อมูลกับผู้ช่วยแพทย์แผนไทยจำนวน 63 คน พบว่า เป็นเพศหญิง จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 58.70 มีอายุระหว่าง 41-49 ปี จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 55.55 รองลงมาคืออายุระหว่าง 29-40 ปี จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 30.15 มีอายุเฉลี่ย 43 ปี สถานภาพสมรสเป็นโสด จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 58.70 มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 19,000 บาท และร้อยละ 46.03 มีรายได้อยู่ในช่วง 20,001-26,000 บาท ดูตารางที่ 1

ปัจจัยเกี่ยวกับการจ้างงานพบผู้ช่วยแพทย์แผนไทยมากกว่าร้อยละ 80 มีการจ้างงานเป็นแบบส่วนแบ่งตามจำนวนผู้รับบริการ มีอายุงาน 1-5 ปี และมากกว่าร้อยละ 85 ทำงานสัปดาห์ละ 6 วัน และมากกว่าร้อยละ 80 มีชั่วโมงทำงานเฉลี่ย 8 ชั่วโมง ต่อวัน โดยมีระยะเวลาพักเพื่อรอนวดคนต่อไป 5-10 นาที และ 11-15 นาที เท่ากันคือ ร้อยละ 36 และประมาณร้อยละ 11 ไม่มีเวลาพักเพื่อรอนวดผู้คนต่อไป โดยมีผู้รับบริการ 4-7 คน ต่อวัน และมากกว่าร้อยละ 58 มีผู้รับบริการต่อวัน 5 คน ดูตารางที่ 1

คุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทยจำแนกเป็น 7 ด้าน ได้แก่ ความเป็นอยู่ทั่วไป ความสมดุลของชีวิตและการทำงาน ความพึงพอใจในงาน การควบคุมในที่ทำงาน สภาพในการทำงาน ความเครียดในที่ทำงาน และความผูกพันกับหน่วย

งานผลการศึกษาพบว่า ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยมีคุณภาพชีวิตการทำงานรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีคะแนนเฉลี่ย 66.65 และเมื่อเปรียบเทียบในแต่ละด้านพบว่า ด้านความผูกพันกับหน่วยงาน มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาเป็นด้านสภาพในการทำงานและต่ำที่สุดด้านการควบคุมในที่ทำงาน ดูตารางที่ 2

จากการอภิปรายกลุ่ม 2 ครั้ง ครั้งละ 6 คน ครั้งแรก เป็นผู้ที่อายุงานไม่เกิน 3 ปี อายุงานมากที่สุด 3 ปี อายุงานน้อยที่สุด 1 ปี เป็นเพศหญิง 4 คน เพศชาย 2 คน อายุเฉลี่ย 40 ปี และครั้งที่ 2 เป็นผู้ที่อายุงานมากกว่า 3 ปี ขึ้นไป อายุงานมากที่สุด 5 ปี อายุงานน้อยที่สุด 4 ปี เป็นเพศหญิง 3 คน เพศชาย 3 คน อายุเฉลี่ย 43 ปี มีข้อสรุปสำคัญดังนี้

รูปแบบการจ้างงานและรายได้

ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยทั้งกลุ่มที่มีอายุงานน้อยกว่า 3 ปี และอายุงานมากกว่า 3 ปี เห็นตรงกันว่า รูปแบบการจ้างงานและรายได้ที่ได้รับความนิยมเหมาะสม ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยส่วนใหญ่มีรายได้เพียงพอ และมีส่วนหนึ่งที่มีรายได้เพียงพอและเหลือไว้เก็บออมด้วย ผู้ที่มีรายได้ประจำเป็นเงินเดือนพึงพอใจกับการมีรายได้ประจำมั่นคงไม่ขึ้นอยู่กับจำนวนผู้รับบริการและมีวันหยุดเสาร์และอาทิตย์เพื่อพักผ่อนอยู่กับครอบครัว หรือหารายได้พิเศษในบางสัปดาห์ที่ต้องการ ส่วนผู้ที่มีรายได้เป็นส่วนแบ่งตามจำนวนผู้รับบริการพึงพอใจกับรายได้แบบส่วนแบ่ง ตามที่ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยท่านหนึ่งกล่าวไว้ว่า “ยิ่งนวดมาก เราก็ได้มาก”

สวัสดิการที่ได้รับ

ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยทั้ง 2 กลุ่ม พึงพอใจกับวันหยุดที่หน่วยงานจัดให้ตามรูปแบบการจ้างงาน

ตารางที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยเกี่ยวกับการจ้างงาน

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ปัจจัยส่วนบุคคล		
รายได้ (บาท/เดือน)		
20,001-26,000	29	46.03
15,001-20,000	24	38.10
9,500-15,000	10	15.87
Min = 9,500, Max = 26,000, Median = 20,000, Mean = 19,230, Q1 = 18,500, Q3 = 22,000		
ความพอเพียงของรายได้		
- พอเพียงและมีเงินเก็บ	29	46.00
- พอเพียง	27	42.90
- ไม่พอเพียง	7	11.10
ปัจจัยเกี่ยวกับการจ้างงาน		
ลักษณะการจ้างงาน		
- ส่วนแบ่งตามจำนวนผู้รับบริการ	53	84.10
- รายได้ประจำเป็นเงินเดือน	10	15.90
ประสบการณ์ทำงานในอาชีพผู้ช่วยแพทย์แผนไทย (ปี)		
1-5	9	14.30
6-10	29	46.00
11-15	21	33.34
มากกว่า 15 ขึ้นไป	4	6.36
Min = 5, Max = 22, Mean $\pm$ SD = 9.90 $\pm$ 3.86		
อายุงาน (ปี)		
1-3	34	53.96
4-5	29	46.04
Min = 1, Max = 5, Mean $\pm$ SD = 3.38 $\pm$ 1.22		
จำนวนวันทำงาน (วันต่อสัปดาห์)		
5	10	15.90
6	53	84.10
ระยะเวลาการทำงาน (ชั่วโมง/วัน)		
7	12	19.00
8	51	81.00
Min = 0, Max = 30, Median = 15, Q1 = 10, Q3 = 15		
เวลาพักระหว่างรอนวดผู้รับบริการคนต่อไป (นาที)		
ไม่ได้พัก	7	11.10
5-10	23	36.50
11-15	23	36.50
16-30	10	15.90
Min = 0, Max = 30, Median = 15, Q1 = 10, Q3 = 15		
จำนวนผู้รับบริการ (คนต่อวัน)		
4	6	9.50
5	37	58.70
6	13	20.60
7	7	11.10

ตารางที่ 2 คุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย

คุณภาพชีวิตการทำงาน	Min	Max	Mean	SD.	Level
1. ความเป็นอยู่ทั่วไป	42.86	76.19	65.45	6.67	ปานกลาง
2. ความสมดุลของชีวิตและการทำงาน	50.00	83.33	67.32	7.06	ปานกลาง
3. ความพึงพอใจในงาน	50.00	83.33	69.57	9.24	ปานกลาง
4. การควบคุมในที่ทำงาน	41.67	66.67	53.30	7.99	น้อย
5. สภาพในการทำงาน	55.56	100.00	71.25	11.40	ปานกลาง
6. ความเครียดในที่ทำงาน	33.33	100.00	67.59	10.90	ปานกลาง
7. ความผูกพันกับหน่วยงาน	55.56	94.44	72.04	8.92	ปานกลาง
คุณภาพชีวิตการทำงานรวม	54.93	75.00	66.65	4.60	ปานกลาง

หมายเหตุ คะแนนเต็ม 100 คะแนน

ซึ่งผู้ที่มีรายได้ประจำเป็นเงินเดือนจะหยุด ทุก ๆ วันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ส่วนผู้ที่มีรายได้เป็นส่วนแบ่งตามจำนวนผู้รับบริการจะมีวันหยุด 1 วัน/สัปดาห์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ รวมถึงการจัดตั้งน้ำดื่มให้แก่เจ้าหน้าที่ นอกจากนี้ด้านสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลผู้ที่ได้รับการจ้างงานแบบรายได้ประจำเป็นเงินเดือน จะมีสวัสดิการประกันสังคมแต่ผู้ที่ได้รับการจ้างงานแบบส่วนแบ่งตามจำนวนผู้รับบริการมีสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลในระบบบัตรทอง

ด้วยผู้ที่ได้รับการจ้างงานแบบส่วนแบ่งตามจำนวนผู้รับบริการ ไม่ได้เป็นผู้ประกันตน มาตรา 33 หรือมาตรา 39 ของสำนักงานประกันสังคม มีเพียงบางส่วนที่เป็นผู้ประกันตนตามมาตรา 40 ซึ่งเป็นผู้สมัครใจที่จะส่งเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคมด้วยตนเอง

โอกาสบาดเจ็บ/โรคจากการทำงาน

ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยทั้ง 2 กลุ่ม ให้ข้อมูลไปในแนวทางเดียวกันเกี่ยวกับโอกาสบาดเจ็บและโรคจากการทำงานจากการอภิปรายกลุ่มพบข้อมูล

ว่าโอกาสบาดเจ็บและโรคเกิดจากการทำงานที่พบบ่อยครั้ง ได้แก่ อาการปวดเกร็งกล้ามเนื้อ บริเวณต้นคอ หัวไหล่รวมถึงบ่าทั้ง 2 ข้างและปวดหลังส่วนล่าง

การบาดเจ็บ/โรคจากการทำงานในระยะเวลา 6 เดือน

ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยทั้ง 2 กลุ่ม ให้ข้อมูลไปในแนวทางเดียวกันเกี่ยวกับการบาดเจ็บ/โรคจากการทำงานในระยะเวลา 6 เดือน โดยให้ข้อมูลว่ามีอาการปวดกล้ามเนื้อบริเวณต้นคอ บ่าและหัวไหล่ ปวดบริเวณหลังส่วนล่าง สอดคล้องกับข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสบาดเจ็บ/โรคจากการทำงาน ซึ่งผู้ช่วยแพทย์แผนไทยกลุ่มที่มีอายุงานมากกว่า 3 ปี ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “น่าจะเป็นจากที่เราปวดต่อกันนาน ๆ ไม่ค่อยได้หยุดพัก บางวันปวดตั้ง 6-7 เคส”

แนวทางในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย

จากการอภิปรายกลุ่ม สรุปข้อมูลแนวทางในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทยได้ว่าควรกำหนดเวลาพักระหว่าง

ตารางที่ 3 คุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทยรายข้อ

รายการ	Mean	SD.
ด้านความเป็นอยู่ทั่วไป		
1. ท่านรู้สึกดีในตอนนี	3.05	0.58
2. เร็ว ๆ นี้ท่านรู้สึกไม่มีความสุขและหดหู่*	3.03	0.35
3. ท่านรู้สึกว่ามีความกดดันในที่ทำงาน*	3.02	0.38
4. ท่านพอใจกับชีวิตในปัจจุบันของท่าน	2.97	0.35
5. เมื่อพิจารณาทุก ๆ อย่างร่วมกันแล้วชีวิตในปัจจุบันของท่านมีความสุข	2.94	0.30
6. ในภาพรวม ท่านพอใจกับคุณภาพชีวิตการทำงาน	2.87	0.33
7. ท่านมีกำลังใจในการพัฒนาความรู้ ทักษะใหม่ ๆ	2.87	0.33
ด้านความสมดุลของชีวิตและการทำงาน		
8. ท่านทำงานราบรื่น เป็นไปได้ด้วยดี	3.08	0.41
9. ท่านสามารถรักษาสมดุลระหว่างชีวิตการทำงานและชีวิตที่บ้านของท่านได้	2.97	0.35
10. ที่ทำงานจัดหาเครื่องมือ/อุปกรณ์ ทำให้ท่านปรับการทำงานให้สอดคล้องกับชีวิตครอบครัวได้	2.89	0.36
11. ผู้บังคับบัญชามีความยืดหยุ่นเพียงพอช่วยทำให้ท่านปรับการทำงานให้สอดคล้องกับชีวิตครอบครัวได้	2.52	0.50
ด้านความพึงพอใจในงาน		
12. ท่านมีโอกาสใช้ความรู้ ความสามารถของท่านในงานที่ทำอย่างเต็มที่	3.17	0.45
13. ท่านมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการทำงานของท่าน	3.00	0.35
ด้านการควบคุมในที่ทำงาน		
14. ผู้บังคับบัญชาจัดหาสิ่งที่ท่านต้องการเพื่อให้ท่านทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ	2.94	0.24
15. ท่านมีโอกาสที่จะปรึกษาผู้บังคับบัญชาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในงานที่ท่านทำ	2.75	0.43
16. ท่านรู้สึกได้ว่า ท่านสามารถแสดงความคิดเห็นในที่ทำงานได้	2.59	0.49
17. ท่านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกับหน่วยงานในเรื่องที่ส่งผลกระทบต่องานของท่าน	2.13	0.33
ด้านสภาพในการทำงาน		
18. ท่านมีความสุขกับสิ่งแวดล้อมในที่ทำงาน	3.37	0.48
19. สภาพการทำงานของท่าน เป็นที่น่าพอใจ	3.08	0.41
20. ท่านทำงานในสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย	2.97	0.47
ด้านความเครียดในที่ทำงาน		
21. ท่านมักรู้สึกว่ามีความเครียดเกินไปในงานที่ท่านทำอยู่*	3.06	0.39
22. ท่านรู้สึกกดดันเมื่อมีชั่วโมงทำงานมากขึ้น*	3.03	0.35
23. ท่านมีสิ่งที่ไม่สามารถทำให้เสร็จตามกำหนดเวลา*	3.02	0.38
24. ท่านรู้สึกถึงความกดดันในที่ทำงาน*	3.00	0.35
ด้านความผูกพันต่อหน่วยงาน		
25. ท่านรู้สึกถึงความสำเร็จจากการทำงานนวดรักษาอาการด้วยการแพทย์แผนไทยของท่าน	3.38	0.55
26. ท่านภูมิใจที่จะบอกกับทุกคนว่า “ท่านเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่ทำงานนี้”	3.14	0.53
27. ท่านจะแนะนำว่าสถานที่ทำงานของท่านเป็นหน่วยงานที่ดีและน่าอยู่	3.10	0.42
28. ท่านได้รับการฝึกอบรมเพิ่มพูน/ทบทวนความรู้เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติงานปัจจุบันของท่าน	2.79	0.54
29. ท่านพอใจกับโอกาสพัฒนาตนเองของอาชีพผู้ช่วยแพทย์แผนไทยที่ท่านเป็น	2.73	0.44
30. หน่วยงานมีการสื่อสารภายในกับบุคลากรได้ดี	2.64	0.47

*ข้อคำถามเชิงลบ คะแนนเต็ม 4 คะแนน

รอนวดผู้รับบริการคนต่อไปอย่างน้อย 5-10 นาที เพื่อให้ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยได้พักเปลี่ยนอิริยาบถ ผ่อนคลายกล้ามเนื้อที่ใช้ในการนวด และอาจช่วยลดการบาดเจ็บจากการทำงานที่พบบ่อย ได้แก่ อาการปวดกล้ามเนื้อบริเวณต้นคอ บ่าและหัวไหล่ ปวดบริเวณหลังส่วนล่าง และโรงพยาบาลควรเปิดโอกาสให้ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ แสดงความคิดเห็น ในเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อพวกเขามากขึ้น

อภิปรายผล

คุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย โรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน ผลการวิจัยพบว่าคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย อยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านความผูกพันกับหน่วยงาน มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาเป็นด้านสภาพในการทำงาน ความพึงพอใจในงาน ความเครียดในที่ทำงาน ความสมดุลของชีวิตและการทำงาน ความเป็นอยู่ทั่วไป และด้านการควบคุมในที่ทำงานตามลำดับ จากการสำรวจสิ่งแวดล้อมและบริบทในการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย โรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน พบว่าการจัดแบ่งห้องนวดออกเป็นสัดส่วนแยกเป็นห้องนวดชายและห้องนวดหญิง ภายในมีเบาะนวดวางเรียงกันบนพื้นไม้ซึ่งยกระดับจากพื้นห้อง แต่ละเบาะนวดมีม่านกันเป็นสัดส่วน ภายในห้องเปิดไฟให้แสงสีสว่างนวล มีเสียงดนตรีบรรเลงตลอดทั้งวัน บริเวณพักผ่อนของผู้ช่วยแพทย์แผนไทยคือห้องรับประทานอาหาร ภายในโรงพยาบาลไม่มีสถานที่จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม แต่อยู่ใกล้ตลาด และโรงอาหารของหน่วยงานใกล้เคียง จึงสามารถออก

ไปซื้ออาหารได้ไม่ยากนักจึงจะเห็นได้ว่าความผูกพันกับหน่วยงานผู้ช่วยแพทย์แผนไทยอยู่ในสภาพการทำงานที่เอื้อต่อการทำงาน มีความปลอดภัยในการทำงาน อยู่ในอาคารถาวรมีระบบปรับอากาศตลอดการทำงาน ภายนอกอาคารสะอาด เป็นระเบียบ สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยมีความผูกพันและต้องการที่จะทำงาน และภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร สอดคล้องกับการศึกษาของฐิติมา สดการ¹⁵ ที่ว่าสถานที่ทำงานนวดแผนไทย มีแสงสว่างเพียงพอต่อการปฏิบัติงาน สถานที่ทำงานมีการรักษาความสะอาดที่เพียงพอ และสถานที่ทำงานของหมอนวดแผนไทย มีอากาศถ่ายเทสะดวก มีอุณหภูมิที่เหมาะสมกับการปฏิบัติงาน ส่งผลให้สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตของหมอนวดแผนไทย

ด้านรายได้ มีผู้ช่วยแพทย์แผนไทยบางส่วนที่มีลักษณะการจ้างงานแบบได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนประจำ (9,500-10,000 บาท) ซึ่งมีสวัสดิการรักษาพยาบาล คือ สิทธิกองทุนประกันสังคม แต่เมื่อเปรียบเทียบกับค่าตอบแทนที่เป็นจำนวนรายได้แล้วจะพบว่า ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยที่มีรายได้จากส่วนแบ่งค่าบริการนวด (10,000-26,000 บาท) มีรายได้ต่อเดือนมากกว่าผู้ที่ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนประจำแต่ทว่ารายเหล่านั้นต้องแลกมาด้วยระยะเวลาการทำงานที่มากขึ้น และการทำงานต่อเนื่องเป็นระยะเวลานานในแต่ละวัน ผนวกกับความคาดหวังในการบริการและจำนวนผู้ที่มารับบริการ ทำให้ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยเกิดความเมื่อยล้า และนำไปสู่การเจ็บป่วยจากการทำงาน ข้อมูลผลการศึกษาที่พบว่า ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยมีอาการปวดกล้ามเนื้อบริเวณต้นคอ บ่าและหัวไหล่ ปวดบริเวณหลังส่วนล่าง สอดคล้องกับข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสบาดเจ็บ/โรคจากการทำงาน ซึ่งผู้ช่วยแพทย์แผนไทยกลุ่มที่มีอายุงานมากกว่า 3 ปี

ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “น่าจะเป็นจากที่เรานวดต่อกัน นาน ๆ ไม่ค่อยได้หยุดพัก บางวันนวดตั้ง 6-7 เคส”

การบาดเจ็บ/โรคจากการทำงาน จากการสรุป ข้อมูลการอภิปรายกลุ่มพบว่าผู้ช่วยแพทย์แผนไทย มีอาการปวดกล้ามเนื้อบริเวณต้นคอ หัวไหล่ บ่า และ ปวดหลังส่วนล่าง ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับ ผลการศึกษาของทัศนีย์ นั้วตระกูล^[16] ที่ทำการศึกษาระบบงานการแรงงานและความเครียดของพนักงาน เพลในโรงพยาบาลศูนย์ พบว่าความเครียดของ พนักงานเพลแสดงให้เห็นในมิติทางร่างกายที่เมื่อย ล้าและเจ็บปวดจากท่าทางการทำงาน และจากข้อมูล พบว่าผู้ช่วยแพทย์แผนไทย มากกว่าร้อยละ 11 ไม่มี เวลาพักระหว่างรอนวดผู้รับบริการคนต่อไปซึ่งรายได้ ของผู้ช่วยแพทย์แผนไทยมาจากส่วนแบ่งค่าบริการ นวดแผนไทย นั้นหมายความว่ายิ่งให้บริการนวด มากเท่าใด รายได้ก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น เมื่อทำงานมาก ส่งผลทำให้ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยมีเวลาพักผ่อนน้อย ลง มีความเร่งรีบในการทำงานและการใช้ชีวิตมากขึ้น เวลาพักระหว่างรอนวดผู้รับบริการคนต่อไปย่อมน้อย ลงตามรอบการนวด

จากตารางคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วย แพทย์แผนไทยรายข้อ พบว่าข้อที่ได้คะแนนต่ำเป็น คำถามที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมและการสื่อสาร ภายในองค์กร ด้วยบริบทงานของผู้ช่วยแพทย์ แผนไทยส่วนใหญ่มีรายได้จากส่วนแบ่งค่าบริการนวด หมายความว่าถ้ามีจำนวนผู้รับบริการมาก ก็จะมี รายได้มาก ทำให้ในแต่ละวันผู้ช่วยแพทย์แผนไทย ทำงานต่อเนื่องเป็น ระยะเวลา นานติดต่อกัน ไม่มีเวลาที่จะทำกิจกรรมอื่น ๆ รวมไปถึงไม่ได้การ แสดงความคิดเห็น บางครั้งเหนื่อยล้าจนกระทั่งไม่ ต้องการการรับข่าวสาร จึงส่งผลให้ไม่มีปฏิสัมพันธ์กับ องค์กร และบุคคลภายนอกที่ไม่เกี่ยวข้อง

กระบวนการทำงานทำให้คะแนนในข้อคำถามเหล่านี้ ต่ำกว่าข้อคำถามส่วนอื่น ๆ

ข้อสรุป

จากผลการศึกษา ทำให้ทราบถึงคุณภาพชีวิต การทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย โรงพยาบาล การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสานอยู่ใน ระดับปานกลาง และยังพบว่ารายได้และระยะเวลา ทำงานมีความสัมพันธ์เชิงผกผันกับคุณภาพชีวิตการ ทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอ เน้นต่อผู้บริหารโรงพยาบาล และหน่วยงานที่รับผิดชอบ ด้านกำลังคนเกี่ยวกับระบบบริการด้านการแพทย์ แผนไทย เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมคุณภาพชีวิต การทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย และจากข้อมูลดังกล่าวโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ ผสมผสานจึงมีนโยบายให้ผู้ช่วยแพทย์แผนไทย พัก ระหว่างรอนวดผู้รับบริการคนต่อไป 5-10 นาที เพื่อให้ ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยได้พักเปลี่ยนอิริยาบถ ส่ง เสริมให้คุณภาพชีวิตการทำงานดีขึ้น ซึ่งระยะเวลาพัก 5-10 นาที เป็นระยะเวลาพักที่ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยมี คะแนนร้อยละเฉลี่ยของคุณภาพชีวิตการทำงานใกล้เคียงกับระยะเวลาพักของผู้ที่ได้พักมากกว่า 20 นาที

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยนี้ หน่วยงานควร กำหนดเวลาพักระหว่างรอนวดผู้รับบริการคนต่อไป อย่างน้อย 5-10 นาที เพื่อให้ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยได้ พักเปลี่ยนอิริยาบถ ส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตการทำงาน ดีขึ้น และควรเปิดโอกาสให้ผู้ช่วยแพทย์แผนไทยมี ส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และกระบวนการ ตัดสินใจ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องผลกระทบต่อพวกเขามากขึ้น ซึ่ง จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานด้านการควบคุม ในที่ทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย อย่างไรก็ตาม การทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาเปรียบเทียบ

ระหว่างคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลกับผู้ช่วยแพทย์แผนไทยในส่วนภูมิภาค และศึกษาคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทยในแต่ละด้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก ปัจจัยต่าง ๆ บริบทสิ่งแวดล้อมและสังคมในหน่วยงาน ซึ่งเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตการทำงานของผู้ช่วยแพทย์แผนไทย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณผู้อำนวยการโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสาน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องที่ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล และผู้ช่วยแพทย์แผนไทยทุกท่านที่เสียสละเวลาในการให้ข้อมูล และตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี

References

1. Department of Thai traditional and Alternative Medicine, The Royal Thai Ministry of Public Health. 1st National Master Plan on Thai herbs development, 2017-2021. Bangkok: TS Interprint Co.,Ltd; 2016. 200 p. (in Thai)
2. Health Data Center. Health Data Center report of OPD-massage and herb steam service (on and off-site services) fiscal year 2015-2017: Information and Communication Technology Centre, Office of Permanent Secretary, the Royal Thai Ministry of Public Health. [Internet]. 2017 [cited 2018 Oct 10]; Available from: <https://hdcservice.moph.go.th/hdc>. (in Thai)
3. Easton S, Van LD. User Manual for the work-related quality of Life (WRQoL) scale: a measure of quality of working life. 2nd ed. Portsmouth: University of Portsmouth; 2018. 200 p.
4. Beasley JW, Karsh B-T, Hagenauer ME, Marchand L, Sainfort F. Quality of work life of independent vs. employed family physicians in Wisconsin: a WRen study. *Annals of family medicine*. 2005;3:500-6.
5. Opollo JG, Gray J, Spies LA. Work-related quality of life of Ugandan healthcare workers. *Int Nurs Rev*. 2014;61(1):116-23.
6. Maungsan S, Tridech P, Pandii W. Quality of working life of professional nurses in faculty of medicine Vajira hospital, university of Bangkok metropolis. *Vajira Nursing Journal*. 2012;14(1):73-85. (in Thai)
7. Thipvatee T, Mulasart S, Keawpan W. Factors predicting work-life balance of registered nurses at the tertiary hospital: a case study of Bhumibol Adulyadej hospital. *Journal of the Royal Thai Army Nurses*. 2017;18(Supplement):S198-206. (in Thai)
8. Sakunee S, Tridech P, Siri S, Tridech S. The relationship between organization commitment and quality of work life of Sakaeo Crown Prince Hospital's personnels. *The Journal of Prapokkiao Hospital Clinical Medical Education Center*. 2015;32(2):108-25. (in Thai)
9. Thonglek S, Wanna S. The quality of work life of hospital epidemiology in health district, Sakaeo Province. *KKU Journal for Public Health Research*. 2013;6(2):100-8. (in Thai)
10. Erb-Im B. Job stress among spa therapists in Phuket province. (M.P.H. Thesis in Public Health) Faculty of Graduate Studies. Bangkok: Mahidol University; 2015. (in Thai)
11. Tajama B, Kongsin S, Torugsa S, Harncharoen K. Factors effected to the quality of work life among staff at Bumrungrad international hospital. *Journal of Public Health* 2012;42(2):82-91. (in Thai)
12. Promeiang P, Suwannapong N, Thipayamongkolkul M, Boonshuya C. Quality of work life among professional nurses in Nakhonpathom hospital. *Journal of Health Science*. 2015;24(3):769-78. (in Thai)
13. Bejrsuwana A, Suwannapong N, Howteerakul N, Boonshuya C. Nurse' quality of work life in private hospital. *Kuakarun Journal of Nursing*. 2012;19(2):103-17. (in Thai)
14. Sirisawasd P, Chaiear N, Johns NP, and Khiewyoo J. Validation of the Thai version of a work-related quality of life scale in the nursing profession. *Safety and Health at Work*. 2014;5(2):80-5 (in Thai)
15. Sadakorn T. Quality of life of Thai massagers in Bangkok and Nonthaburi Province. Thailand. *Journal of Health Promotion and Environmental Health*. 2009;32(2):91-102. (in Thai)
16. Chuatrakul T. The labor process and hospital porters' stress in a regional hospital. (M.A. Thesis in Medical and Health Social Sciences) Faculty of Graduate Studies. Bangkok: Mahidol University. 2009. (in Thai)